

Abstract

**Strange Book Discovered in 1986:
K.S.R. Kularb Published His Own Funeral Book 20 Years
Prior to His Death**

Anake Nawigamune

The article relates a strange funeral book published by K.S.R. Kularb preparing 20 years earlier for his own funeral. This very book covered his biography with a very peculiar gist that it could not have been appeared anywhere before or even after. The author is fascinated with the rather insanity personality of Mr. Kularb and thus attempts to collect his biography and works as the one presented.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หนังสือประหลาด พบปี 2529

ก.ศ.ร. กุหลาบพิมพ์หนังสืองานศพให้ตัวเองก่อนตาย 20 ปี

เอนก นาวิกมูล*

ท่านเชื่อหรือไม่ว่าหนังสือแจกงานศพของ ก.ศ.ร. กุหลาบเล่มหนึ่งพิมพ์ขึ้นก่อนเจ้าตัวจะตายถึง 20 ปีเต็ม หนังสือดังกล่าวเป็นเรื่องว่าด้วยประวัติของผู้(จะตาย)เอง มีความอันพิสดารหลายตอนที่ยังไม่เคยปรากฏในที่อื่นใดมาก่อน หรือแม้แต่ในภายหลัง หนังสือเล่มนี้พิมพ์เพียง 300 ฉบับ และเชื่อว่าหาในท้องสมุดใด ๆ ไม่ได้อีกแล้ว นอกจากที่...

ออกนาม ก.ศ.ร. กุหลาบ นักประวัติศาสตร์หรือนักอ่านทั่วไปก็คงหลับตานึกเห็นภาพชายแก่ผมบาง คนหนึ่งที่ชอบสร้างพฤติกรรมแปลก ๆ และเล่นแผลงกับหนังสือหนังสือหาเป็นอาจินต์ ครั้งหนึ่ง “สยามประเวท” ฉบับหนึ่งที่ ก.ศ.ร. กุหลาบ หรือที่บางท่านเรียกว่า นายกุหลาบเป็นบรรณาธิการเอง เจ้าของเองทำพิลึกไม่นับเลขหน้าแบบมนุษย์ทั่วไป กลับเอาพยัญชนะสระใส่ลงไปในแต่ละหน้าแทน เริ่มตั้งแต่ ช-เซ-เซ-ไซ-ไซ-เซา-ซ่า-ซะ-คา-คิ-คิ-คิ-คิ-คุ-กุ-เก-แก-ไก-โค-เคา-คำ-คะ-งา-จิ-จิ-จิ-จิ-จุ-จู-เง-แง-งู-งู-เงา-ง่า ไปจนถึง จะ-จา-จิ-จี-จี-จี โหน

ครั้งหนึ่ง นายกุหลาบเป็นความกับท่านผู้หญิงปริก (สมุทรรุขานุรักษ์) ถึงขั้นสุดท้ายศาลฎีกาตัดสินให้ นายกุหลาบชนะ นายกุหลาบก็ลงทุนพิมพ์ใบปลิวถึง 16,000 ฉบับ แจกจ่ายไปทั่วพระราชอาณาจักรสยาม (อวดไว้อย่างนั้น แต่อาจจะแจกไม่ทั่วก็ได้) ในใบปลิวนั้น บอกความสั้น ๆ ข้างบนพอให้คนรู้ว่าคดีที่ท่านผู้หญิงปริก เรียกเงินปันหุ้นจากนายกุหลาบ 16,000 บาทนั้น ศาลตัดสินว่านายกุหลาบไม่ต้องปันให้ บอกกล่าวแล้วนายกุหลาบ ก็อุทธรณ์ให้ข้างเรียง เรียงตัวหนังสือพูดกลับไปกลับมาเสียยี่สิบขวบดังนี้

“กุหลาบชนะปริกแพ้ ปริกแพ้กุหลาบชนะ กุหลาบชนะปริกแพ้ ปริกแพ้กุหลาบชนะ กุหลาบชนะปริกแพ้ ปริกแพ้กุหลาบชนะ กุหลาบชนะปริกแพ้ ปริกแพ้กุหลาบชนะ กุหลาบชนะปริกแพ้ ปริกแพ้กุหลาบชนะ กุหลาบชนะปริกแพ้ ปริกแพ้กุหลาบชนะ กุหลาบชนะปริกแพ้ ปริกแพ้กุหลาบชนะ กุหลาบชนะปริกแพ้ ปริกแพ้กุหลาบชนะ กุหลาบชนะปริกแพ้ (พิมพ์ 16,000 ฉบับ แจกทั่วพระราชอาณาจักรสยาม)”

ต่อมาท่านผู้หญิงปริกถึงแก่กรรมอย่างฉับพลัน นายกุหลาบก็เขียนแสดงความเสียใจไว้ตอนหนึ่งว่า

“เรา (ก.ศ.ร. กุหลาบ) มีความเสียใจเป็นอย่างยิ่งในท่านผู้หญิงปริกถึงแก่กรรมนั้นเพราะเหตุที่ท่านผู้หญิงปริกผู้นี้ เคยเป็นคู่ความกับเรามาแต่ก่อน มาทำกาลกิริยาตายเสียแล้ว เรามีความเสียใจที่จะไม่ได้เล่นสนุกนี้ เป็นคู่ความกันต่อไปได้แล้ว” และยังมีถ้อยความในทำนองนี้ออกหลายแห่ง

* เอนก นาวิกมูล ร.บ. ศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม กรุงเทพมหานคร จำกัด

ครั้งหนึ่ง ขณะ ก.ศ.ร. กุหลาบอายุ 72 ปีแล้ว ได้เขียนประวัติศาสตร์ฉบับพิสดาร อ้างว่าสมัยสุโขทัย มีพระเจ้าแผ่นดินชื่อ พระบิณเกษ มีพระโอรสชื่อ พระจุลปิ่นเกษ ร. 5 ทอดพระเนตรแล้วทรงเห็นว่าเป็นการบังอาจแต่งพงศาวดารตนเอง ทั้งยังเอาพระนามของพระองค์ไปแปลงเป็นจุลปิ่นเกษอีกด้วย โปรดเกล้าฯ ให้มีการสอบสวน ที่สุด ก.ศ.ร. กุหลาบถูกจับส่งโรงพยาบาลบ้าเสีย 33 วัน (ไม่ใช่ 7 วันดังที่คัดลอกกันมา ขอนี้มีหลักฐานเอกสารในหอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

เป็นที่รู้กันทั่วไปว่า ก.ศ.ร. กุหลาบ เป็นผู้ทำให้หลักฐานอันแท้จริงทางประวัติศาสตร์คลาดเคลื่อนเสียหายไปมิใช่น้อยด้วยการสร้างหลักฐานเท็จ คัดแปลงเพิ่มเติมข้อมูลต่าง ๆ นานาตามอำเภอใจ แต่ถึงกระนั้น กลับยังมีคนให้ความสนใจในตัว ก.ศ.ร. กุหลาบ ตลอดจนกระทั่งผลงานอันเชื่อไม่ค่อยได้สนิทใจนั้นอยู่อีก เช่น ส. ธรรมยศ เคิร์ก เจ. เรย์โนลด์ เป็นต้น ส่วนผู้เขียนเล่า แม้รู้ตั้งแต่แรกที่จับอ่านสยามประเพณีว่าต้องระวังในความรู้ที่ ก.ศ.ร. กุหลาบหยิบยื่นให้ แต่ที่สุดก็เทความรักความสนใจไปให้ตัว ก.ศ.ร. กุหลาบเช่นกัน

ผู้เขียนรักในความเป็นคนมีอารมณ์ขันอย่างแรง ร่าเริงของ ก.ศ.ร. กุหลาบ เห็นได้จากสำบัดสำนวนที่หลังไหลออกมา ผู้เขียนรักในอุดมการณ์ของ ก.ศ.ร. กุหลาบ ที่ปรารถนาจะให้คนไทยได้ตื่นตัวไขว่คว้าหาความรู้มาใส่ตัวถึงกับลงทุนพิมพ์หนังสือและเขียนหนังสือไม่รู้กี่ล้านตัวอักษรโดยมิรู้จักเหน็ดจักเหนื่อย ผู้เขียนรักในนิสัยอันถาวรของ ก.ศ.ร. กุหลาบที่ซอบเก็บสะสมสิ่งของต่าง ๆ และช่างจดบันทึกมิรู้เบื่อ และสุดท้าย ผู้เขียนรักในความ "เพี้ยน" ของท่านที่ยากจะหาใครในบรรณพิภพมาเทียบเทียมได้

ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงติดตามเก็บประวัติและผลงานของ ก.ศ.ร. กุหลาบ ตลอดจนมาและหวังว่าสักวันหนึ่งจะได้เขียนถึง ก.ศ.ร. กุหลาบที่ผู้เขียนหลงใหลบ้าง

อันประวัติและผลงานของ ก.ศ.ร. กุหลาบนั้น ว่าที่จริงก็มีผู้เขียนกันมาก่อนแล้วหลายราย เริ่มต้นตั้งแต่เจ้าตัว คือ ก.ศ.ร. กุหลาบเอง กระทั่งมาถึงคนยุคปัจจุบันเช่น ส. ธรรมยศ ชัยอนันต์ สมุทรวณิช เคิร์ก เจ. เรย์โนลด์ และสุดท้ายคือ มนัญญา ธนะภูมิ ผู้เป็นเชื้อสายของ ก.ศ.ร. กุหลาบโดยตรง แต่เท่าที่สังเกต มีหนังสือสำคัญยิ่งเล่มหนึ่งที่ไม่ปรากฏว่ามีท่านผู้ใดได้นำมาอ้างอิงนั่นก็คือ หนังสือ "ประวัติลำดับวงศ์ตระกูล ก.ศ.ร. กุหลาบ กล่าวข้อความพิสดาร" ที่ ก.ศ.ร. กุหลาบเรียบเรียงเอง พิมพ์เป็นของข้าราชการยุติธรรมที่มาช่วยงานศพ ก.ศ.ร. กุหลาบ พ.ศ. 2444 ซึ่งจริง ๆ แล้วขณะนั้น ก.ศ.ร. กุหลาบ (อายุ 67 ปี) ยังหาได้ตายไม่ ต้องรอไปอีกนานถึง 20 ปี ก.ศ.ร. กุหลาบจึงตาย

หนังสือเล่มนี้จึงเป็นหนังสือแปลก และเนื่องจากพิมพ์เป็นจำนวนน้อยเพียง 300 ฉบับเท่านั้น พอเวลาล่วงมาหนังสือสูญหายไปเสียมาก แม้ที่ลูกหลานเหลนโหลนของ ก.ศ.ร. กุหลาบเองก็ไม่มี จึงกลายเป็นหนังสือหายากไป

ผู้เขียนเองก็ไม่เคยรู้มาก่อนว่าในโลกจะมีหนังสือเล่มนี้ จนเมื่อต้นปี พ.ศ. 2529 ได้รับเชิญไปประชุมโครงการศูนย์ข้อมูลทางด้านวัฒนธรรม ไทยที่สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พร้อมกับนั้นก็ถือโอกาสสมัครเป็นสมาชิกของสถาบันวิทยบริการ (เดิมคือหอสมุดกลาง จุฬาฯ ที่เคยใช้บริการมาแต่เก่าก่อน) ที่สุดจึงได้พบหนังสือดังกล่าวเข้าโดยบังเอิญโดยพบที่ห้องหนังสือหายากซึ่งปัจจุบันนี้ระบบการจัดเก็บที่ตีพิมพ์ สามารถ

ค้นหาหนังสือได้สะดวกกว่าเมื่อหลายปีก่อนนั้น ผู้เขียนจะเว้นไม่ได้เลยที่ต้องขอบพระคุณท่านผู้อำนวยการสถาบัน
วิทยบริการ คือ ผศ. ชนิษฐา ตันทวีรัตน์ ซึ่งอนุญาติให้ผู้เขียนทำบัตรเข้าค้นคว้าในห้องหนังสือหายากได้อย่าง
รวดเร็ว ขอบพระคุณ คุณสมิตรา สงวนศักดิ์ ที่ช่วยเป็นสื่อกลางติดต่อทำบัตรให้ และขอบพระคุณ คุณนฤมล
เจริญเผ่า บรรณารักษ์ห้องหนังสือหายากที่อนุญาติให้ผู้เขียนคัดลอกข้อความจากหนังสือเล่มนี้ได้

ก.ศ.ร. กุหลาบเคยเขียนประวัติของตัวเองเอาไว้ตามที่ต่าง ๆ มากมายหลายแห่งหลายคราว บางครั้งก็
เขียนเล่าขึ้นมาเองโดยมิมีใครร้องขอ บางครั้งก็แจ้งว่ามีผู้อยากทราบคำพิสดาร เช่นนี้จึงตอบความ ข้อความส่วน
ใหญ่มีก็คล้ายคลึงกัน แตกต่างกันบ้างก็ตรงด้วยคำสำนวน แต่เฉพาะประวัติที่พบใหม่นี้ มีหลายแห่งที่ไม่เคยเห็น
กล่าวในที่ใดมาก่อน

ก่อนจะนำประวัติภาคพิสดารของ ก.ศ.ร. กุหลาบมาย่อให้ท่านได้อ่านกันนั้น ใครสรุปให้ทราบเสียก่อน
ก่อนว่า ก.ศ.ร. กุหลาบ มีชีวิตอยู่ในสมัยรัชกาลที่ 3-4-5-6 เกิดเมื่อวันจันทร์ที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2377 เมื่อหนุ่ม
เคยเป็นเสมียนตามโรงสีฝรั่งอยู่ถึง 28 ปี มีความชำนาญทางภาษาและหนังสือมาก

พ.ศ. 2440 อายุ 63 ปี เริ่มออกหนังสือสยามประเภท (ออกไปจนถึง พ.ศ. 2451) ต่อมาก็พิมพ์หนังสือ
เล่มอีกมากมาย ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2464 กลางสมัยรัชกาลที่ 6 อายุ 87 ปี

เมื่อตายนั้น ลูกหลานได้ทำการฃาปนกิจศพที่วัดสระเกศ นายชาย ตฤษณานนท์ ทายาทได้นำหนังสือ
ตำรายามาแจกในงานศพ หนังสือเล่มนี้ มิได้มีประวัติของ ก.ศ.ร. กุหลาบแทรกเอาไว้เลย เป็นแต่ตำราเปล่า ๆ
ไม่กี่หน้า (มีที่หอสมุดตำราราชานุภาพ) ส่วนหนังสือที่ ก.ศ.ร. กุหลาบพิมพ์เป็นของชำระแจกงานศพตัวเองล่วงหน้า
แต่ พ.ศ. 2444 นั้น ไม่ทราบว่านายชายจะนำมาแจกตามเจตนาารมณ์ของบิดาหรือไม่

ทำไม ก.ศ.ร. กุหลาบจึงคิดพิมพ์หนังสือแจกงานศพขึ้นมาเมื่อ พ.ศ. 2444 ยังหาสาเหตุไม่ได้ จะว่าเพราะ
มีโรคภัยมาเบียดเบียน ตรวจสอบตุลาคับประวัติที่ต่าง ๆ แล้วก็ไม่มีปรากฏว่าช่วงนั้น ก.ศ.ร. กุหลาบจะเจ็บหนักแต่
อย่างไร ฉะนั้นเหตุแห่งการทำแผลงครั้งนี้ถ้าไม่เพราะนึกสนุก ก็ต้องค้นหาเค้าเงื่อนที่แท้จริงกันอีกหลายยก

ต่อไป จะย่อความในหนังสือชำระการศพ พ.ศ. 2444 มาลงให้เห็น ผู้เขียนต้องคัดต่อข้อความหรือ
ข้ามประวัติบางช่วงไปบ้าง เพราะจะนำมาลงเสียทั้งหมดทีเดียวคงเป็นไปได้ ท่านที่อยากอ่านความเต็มคงต้องช่วย
กันสนับสนุนให้สถาบันวิทยบริการหรือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้ทำโครงการต่ออายุหนังสือเก่ากัน โดยเติมกำลัง
ต่อไปข้างหน้าเราจะได้มีหนังสือเก่าพิมพ์ใหม่มาอ่านกันโดยสะดวกยิ่งขึ้น

หนังสือดังกล่าวหนา 132 หน้า พิมพ์ขนาดปกคึกคัก สูงเท่าฝ่ามือ หน้าปกพิมพ์ว่า

ประวัติ

ลำดับวงศ์ตระกูล ก.ศ.ร. กุหลาบ

กล่าวข้อความพิสดาร

โดย ก.ศ.ร. กุหลาบ เป็นผู้เรียบเรียงเอง

ลงพิมพ์ 300 ฉบับ

สำหรับ

ชำระแถมพกแจก

แก่ญาติมิตร

บัณฑิตที่มาช่วยในการศพ

นาย ก.ศ.ร. กุหลาบ

ลงพิมพ์ไว้เป็นที่รุก

กรุงเทพมหานคร

ร.ศ. 120

เปิดเข้าไปในเล่ม มีรูปลายเส้นเป็นตัว ก.ศ.ร. กุหลาบยืนท้าวแขนเห็นครึ่งตัว มีข้อความข้างล่างพิมพ์ว่า ก.ศ.ร. กุหลาบ อายุสมัย 68 ปี (ถ้าเกิด พ.ศ. 2377 ควรเป็น 67 ปี ทำไมจึงเขียนอายุเช่นนั้นก็ไม่ทราบ ได้พบการบอกตำราขลาดอายุไป 1 ปี เช่นนี้หลายครั้ง) หนังสือนี้ไม่มีคำนำ เราจึงไม่ทราบว่า ก.ศ.ร. กุหลาบมีความในใจลึกซึ้งอย่างไรอีกบ้าง ถัดจากรูปท้าวแขนแล้วก็เริ่มประวัติตัวเองทันทีว่า ตามความที่ผู้แต่งเล่ามา ต้นวงศ์ตระกูลของนายกุหลาบนั้นคือพระทูลกระชราชกุมารเป็นกรมการเมืองนครราชสีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ถือเป็นชนชั้นที่ 1 ของตระกูล

พระทูลกระชราชกุมารอยู่กับสตรีหนึ่งเป็นบุตรของผู้ว่าราชการเมืองภูเขียว มีลูกหลานสืบสกุลเรื่อยมาหลาย กระทั่งถึงนางตรุษ ชั้นที่ 5 ได้แต่งงานกับชายผู้หนึ่งชื่อว่าแสง มีบุตรด้วยกัน 13 คน คนสุดท้ายต้องเป็นชายชื่อนายกุหลาบ นับเป็นชนชั้นที่ 6 ของตระกูล ความทั้งหมดที่เล่ามานี้เหมือน ๆ กับที่ ก.ศ.ร. กุหลาบเคยเขียนในสยามประเภท แต่ที่จะเล่าต่อไป ไม่เคยพบในที่ใด

ก.ศ.ร. กุหลาบเล่าตั้งแต่หน้า 15 เป็นต้นไปว่า

“บุตรที่ 13 เป็นชายสุดท้าย ชื่อนายกุหลาบ เป็นชนชั้นที่ 6 ในวงศ์นี้ นายกุหลาบเกิด ณะ วันจันทร์ เดือนสี่ แรมสิบสี่ค่ำ ปีมะเมีย จอศก จุฬศักราช 1196 ปี เป็นปีที่ 9 ในรัชกาลที่ 3 กรุงเทพฯ ครั้นนายกุหลาบคลอดได้ 4 เดือน ท่านแสงบิดานายกุหลาบก็บังเกิดวิวาตบาดหมางราวฉานกันขึ้นกับท่านตรุษสมารตานายกุหลาบ ฝ่ายท่านแสงจึงได้หนีท่านตรุษกรรยาออกไปจากบ้านท่านตรุษที่บางพรหม (ไปมีเมียใหม่-ขอข้ามไป)

“... นายกุหลาบตลอดที่โรงนาของท่านตรุษมารดา ณ ที่ตำบลบ้านบางพรหมใกล้เคียงวัดประคู้ เนื่อง
แนวแถวเดียวกันกับบางระมาท เป็นแขวงกรุงเทพฯ”

เมื่อนายกุหลาบตลอดนั้น ณ วันจันทร์ เดือนสี่ แรมสิบสี่ค่ำ ปีมะเมีย จุฬศักราช 1196 ปี
เป็นปีที่ 9 ในรัชกาลที่ 3 กรุงเทพฯ เป็นวันในการพระราชพิธีสมโภชพระฉัตร (พิธีตรุษไทย) ยิงปืนอาภูนาฎิยะ
ศูทรในค่ำวันนั้นด้วย

เมื่อท่านตรุษมารดาตลอดนายกุหลาบที่โรงนาแล้วนั้น เป็นเวลาบ่ายจวนเย็น คว้าไปตุ่มคนบ่าวไพร่ให้
ทำการนา ครั้นตลอดแล้วจึงพานายกุหลาบทารกนั่งลงเรือชะล่าขึ้นทุกทวารมา เพื่อจะได้กลับไปบ้านของตน เป็น
ธรรมดาชาวนาต้องใช้เรือชะล่าเพราะเป็นที่น้ำตื้น เรือชะล่าท้องแบน ขณะขึ้นทุกทวารกลางลำเรือ มารดาอยู่ไฟ
มาในเรือชะล่าตอนท้าย บ่าวไพร่พายมาข้างศีรษะเรือบ้าง ข้างท้ายเรือบ้างหลายคน ขณะพายเรือมานั้นยังไม่ทัน
จะถึงบ้าน มีเหตุที่ไม่เคยเห็นมาแต่ก่อน คือ มีนกแร้งตัวหนึ่งบินโฉบมาจับที่กราบเรือชะล่าตรงเบาะทารก (คือ
นายกุหลาบ) แร้งนั้นก็มีศีรษะลงคมที่ทารกนั้นแล้วก็บินร่อนไปจากเรือบินไปโดยยะถาแห่งสัตว์นั้น ขณะนกแร้ง
บินมาจับที่กราบเรือแล้วก็มีศีรษะลงคมที่ทารก แต่บรรดาคนอยู่ในเรือก็พากันตกใจสำคัญคิดไปว่านกแร้งจะมากิน
ทารก แต่ไม่รู้ว่าจะทำกันฉันใดก็ได้ ก็พากันตกตะลึงไปหมดทั้งลำเรือ ฝ่ายมารดานั้น ไม่มีสติที่จะทำประการใด
ได้ ครั้นได้สติขึ้นมาบ้างแล้วจึงเจริญพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณตั้งสัตยาธิษฐานขอกุศลผลบันดาล
ช่วยให้ทารกบุตรรอดจากความตายเท่านั้น ครั้นสวดมนต์ยังมีทันจะจบบทลง นกแร้งนั้นก็บินกลับไปโดยนิสสัย
แห่งสัตว์เดียรฉาน เหตุการณ์เป็นเช่นนี้แล้วก็ทราบถึงหมู่ญาติที่ท่านตรุษ ญาติทั้งหลายพร้อมใจกันลงเนื้อเห็นว่า
“ทารกนั้นเป็นบุตรอุบาทว์ แก่พาศนาบิดามารดาสาขาคณาญาติเลี้ยงไม่ได้เป็นแน่ เว้นเสียแต่ท่านผู้มีวาสนาบรราดา
ศักดิ์สูง จึงจะเลี้ยงได้”

และนี่คือกันเหตุที่ ก.ศ.ร. กุหลาบจะได้ไปสู่ชีวิตเบื้องสูงทั้ง ๆ ที่เป็น “บุตรอุบาทว์” นั่นคือมีโอกาสดู
ไปอยู่ในรั้วในวังอยู่ในความอุปการะของพระราชธิดาเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดินนิยาก็ใครจะได้รับโอกาสอันงามเช่นนี้ได้

พระราชธิดาในรัชกาลที่ 3 ที่ทรงรับเลี้ยงดู ก.ศ.ร. กุหลาบ คือ พระองค์เจ้าหญิงกนิรี (26 ตุลาคม
2362-13 เมษายน 2437 พระชันษา 76 ปี) ทรงประสูติพระเมตตากฤษณาแก ก.ศ.ร. กุหลาบอย่างที่สุดหาที่เปรียบ
มิได้ เริ่มตั้งแต่ทรงส่งสอนหนังสือชั้นต้นให้ จน ก.ศ.ร. กุหลาบอายุประมาณ 11 ขวบ จึงมีรับสั่งให้เจ้าพนักงาน
นำไปถวายตัวเป็นมหาดเล็กโกลาในรัชกาลที่ 3

พออายุเลขชาติที่จะอยู่ในรั้วพระบรมมหาราชวังขึ้นในได้ ก็โปรดให้ไปอยู่วัดโพธิ์เรียนหนังสือไทย ขอม
กับพระราชมนี (เอี่ยม) แล้วต่อมาให้บรรพชาเป็นสามเณร มีกรมพระปรมาภิไธยในรส เป็นพระอุปัชฌาย์ได้รับ
พระราชทานว่าสามเณรเกะโร เพราะ “เกิดวันจันทร์ ต้องมีชื่อสามเณรตามวันจันทร์ ๆ ใช้อักษร (ก) เป็นนามตาม
ภาษามคร” สามเณรเกะโรเป็นศิษย์ที่พระอุปัชฌาย์ทรงโปรดปรานมากได้ทรงส่งสอนสิ่งต่าง ๆ อย่างถนัดจนหนัก

หลังจากกรมพระปรมาภิไธยในรสเสด็จสิ้นพระชนม์แล้ว ก.ศ.ร. กุหลาบก็สึกมาพักอาศัยที่ตำหนักหม่อม
เจ้าหญิงน้อยหน้า บริเวณบ่อมพระสมุร บางลำภู ตลอดเวลาที่ ก.ศ.ร. กุหลาบเป็นเด็กกระตือรือร้นใหญ่เป็นหนุ่ม
และเป็นผู้ใหญ่ พระองค์เจ้าหญิงกนิรีก็ยังทรงประทานข้าวของและอุปการะ ก.ศ.ร. กุหลาบมาโดยตลอด ก.ศ.ร.
กุหลาบได้ทำบัญชีให้เงินของสำคัญ ๆ ที่รับพระราชทานมาโดยละเอียด มีเพชร ทองและของแปลก ๆ เช่นหีบ
เสียงของฝรั่ง เป็นต้น

ในปี พ.ศ. 2402 เมื่อ ก.ศ.ร. กุหลาบอายุ 25 ปี ทรงประทานเงินซื้อบ้านเรือนเรือกสวนไร่นา และจัดหาผู้ใหญ่ไปสู้ออสตรีหนึ่งทีชื่อ หุ่น มาให้เป็นภรรยา หุ่นอายุ 17 เป็นบุตรนายคง พระพี่เลี้ยงของพระองค์เจ้าหญิงกนิริเอง ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ข้างใต้วัดราชาธิวาส หรือวัดสมอราย เรือนหอของ ก.ศ.ร. กุหลาบก็ปลูกที่บริเวณบ้านของพ่อตา นับแต่นั้น ก.ศ.ร. กุหลาบก็ไปอยู่ที่บ้านข้างวัดราชาธิวาสตลอดมา (จนมีการเวนคืนที่ดินสร้างท่าวาสุกรี เมื่อราว พ.ศ. 2440 จึงไปอยู่ที่โรงพิมพ์หน้าวัดราชบพิธ ซึ่งภายหลังเป็นโรงพิมพ์ไทยเซมคมจุเหมือนจะเพิ่งก่อสร้างเป็นตึกแบบใหม่เสียแล้วเมื่อไม่กี่ปีมานี้-เอนก)

ก.ศ.ร. กุหลาบเล่าประวัติของตนต่อไปอีกว่า เมื่อภรรยามีลูกสาวคนแรก พระองค์เจ้าหญิงกนิริเองโปรดส่งคนมาเฝ้าทารก 3 คน ทรงประทานผ้าทรงให้มาทำผ้ากระโจมไฟให้คนไปหาผ้าสบงเก่าของกรมพระปรมาธิบดีชิโนรสเอามาฉีกถักเป็นเกลียวผูกคอตีเป็นเครื่องบ่วงกันอันตราย ทรงเย็บมุ้งและเบาะประทาน ทรงทำบายศรีเอง ทรงทำขวัญทารกเป็นทองคำถึง 5 ตำลึง และประทานชื่อทารกหญิงนั้นว่า "วอนนรวงศ์" แต่ ก.ศ.ร. กุหลาบและนางหุ่นว่าเรียกยาก ก็รู้สึกกระดากด้วย เลยเรียกกันแต่ว่าวอน คนทั่วไปก็เรียก แม่วอน นี่เป็นประวัติโดยพิสดารที่ไม่เคยเล่าในที่ใดอีกเช่นกัน

หลังจากลูกสาวคนแรกอายุได้ประมาณขวบเศษ พระองค์เจ้าหญิงกนิริเองโปรดให้บวช ก.ศ.ร. กุหลาบเป็นพระ ก.ศ.ร. กุหลาบกล่าวคาดคะเนว่า พระประสงศ์ก็ให้คนบวชก็เพื่อแข่งขันประชันกับพระมหาเทริญของกรมหมื่นอัปสรสุตาเทพ แต่ ก.ศ.ร. กุหลาบไม่รักเรียนทางปริยัติธรรม บวชอยู่ที่วัดโพธิ์ 10 เดือนก็สึก สึกแล้วยังได้รับพระราชทานแก้วแหวนเพชรพลอยอีกมากมาย

หลังสึกจากพระ ก.ศ.ร. กุหลาบได้ไปรับราชการเป็นสมุหบัญชีใน พระองค์เจ้าหญิงกนิริเองอยู่ระยะหนึ่ง จากนั้นจึงไปเป็นเสมียนอยู่โรงสีไฟของฝรั่ง 6 แห่ง มีชีวิตอยู่กับการนั้นนานถึง 28 ปี ได้เดินทางไปต่างประเทศเช่นเมืองแขก จีน ญี่ปุ่น หลายแห่ง คนทั่วไปเรียกกันว่า เสมียนกุหลาบ เมื่อออกจากการเป็นเสมียนห้างฝรั่งแล้วเคยไปเป็นล่ามหลวงอยู่ระยะหนึ่ง แล้วข้ามไปเล่าถึงเรื่องนำรูปวาดผลไม้ไปตั้งในพิพิธภัณฑน์หรือก่อนโน้นเรียก "หอมิวเซียม" ได้รับรางวัลตุ้มเสือเชิรต์จากพระองค์เจ้ากาพย์กนกรัตน์ อธิบดีหอมิวเซียมพร้อมหนังสือสำคัญคู่กันมา ได้เคยนำหนังสือไปแสดงในงานฉลองกรุงเทพฯ ๖ 100 ปี พ.ศ. 2425 ไม่ต่ำกว่า 2,000 เล่ม ได้รับพระราชทานเหรียญที่ระลึกจากพระหัตถ์ของรัชกาลที่ 5 เป็นเกียรติยศยิ่งนัก

ก.ศ.ร. กุหลาบยังคงเล่าเรื่องชีวิตและงานของตนต่อไปอีกยี่สิบกว่า ส่วนหนึ่งแสดงความภาคภูมิใจที่ได้รับพระราชทานสิ่งของต่าง ๆ ทั้งจากพระองค์เจ้าหญิงกนิริเอง และจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือจากเจ้านายและบุคคลอื่น ของเหล่านี้ ก.ศ.ร. กุหลาบกล่าวว่าตนได้เก็บรักษาไว้เป็นอย่างดี อีกเรื่องหนึ่งที่มีความภาคภูมิใจมากคือการได้เข้าเป็นกรรมสัมปาทิกหรือสมาชิกของหอพระสมุดวชิรญาณ เคยได้รับเชิญให้เป็นปาฐกแสดงปาฐกถา (เลกเชอร์) ถึง 2 ครั้ง ก.ศ.ร. กุหลาบได้คัดลอกความเต็มของคำเชิญมาลงไว้ทั้งหมดเพื่อเป็นหลักฐานว่ามีได้โกหก

ในตอนท้าย ๆ ก.ศ.ร. กุหลาบได้ทำบัญชีแสดงรายชื่อภรรยา (12 คน) และบุตร (16 คน) โดยละเอียดตรงนี้เคยมีพบในที่อื่น ไม่เป็นการพิสดาร แต่ถึงตอนก่อนจบมีข้อความที่ว่าโดยพิสดารอีกถึงเรื่องการบวชนายชายลูกชายคนเดียว ก.ศ.ร. กุหลาบแสดงความกตเวทิตาของตนให้คนทั่วไปได้ประจักษ์ว่า งานบวชนี้ไม่มีการเวียนโบสถ์ 3 รอบเพราะไม่มีคำบอกในศาสนา อนึ่ง การนี้มีคนมาร่วมงานมากมาย มีทั้งแขก ฝรั่ง จีน ไทย มีล่ามบรรยายให้ฝรั่งได้ทราบถึงพิธีกรรมต่าง ๆ ด้วย นับว่า ก.ศ.ร. กุหลาบทำการใหญ่นัก

ก.ศ.ร. กุหลาบ บิดา อายุ ๖๗ ปี
K.S.R. Kularb the Father, aged 67 years

ก.ท. ชาย บุตรี อายุ ๒๕ ปี
K.H. Chai, the son aged 25 years

รูปถ่าย ก.ศ.ร. กุหลาบ เมื่ออายุ 76 ปี กับนายชาย ผู้เป็นบุตรชายคนโตอายุ 32 ปี จากหนังสือ
 “พระบรมราชประวัติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้ง 5 รัชกาลกรุงรัตนโกสินทร์” พิมพ์ที่โรงพิมพ์
 สยามประเภท ร.ศ. 127 เท่ากับ พ.ศ. 2451 รูปถ่ายแบบนี้ในสยามประเภทบางเล่มก็มี และ
 บางเล่มก็เป็นรูปแกะไม้

รูปถ่ายพระองค์เจ้าหญิงกนิรี พระราชธิดาในรัชกาลที่ 3 ซึ่งทรงอุปการะเลี้ยงดู ก.ศ.ร. กุหลาบมา
 โดยตลอด (รูปจาก หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

นาย ก.ศ.ร. กุหลาบอายุ ๗๕ ปี เป็นผู้เรียบเรียง
เรื่องพระบรมราชประวัติทั้ง ๕-รัชกาล กรุงรัตนโกสินทร์
มีกรรมสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ ในรัชกาลที่ ๕-กรุงเทพฯ

รูปแกะไม้ฝีมือนายแดง ช่างแกะ (รูปดอกกุหลาบล้อมรอบวงไข) เฉพาะรูป ก.ศ.ร. กุหลาบตรงกลางนั้น เจ้าใจว่าจะใช้สลักจากเมืองนอก ซึ่งเห็นมืออีกข้างหนึ่งมาเลื่อยส่วนล่างออกแล้วสอดเข้าไปในสลักไม้รูปดอกกุหลาบอีกที รูป ก.ศ.ร. กุหลาบทั่วแขนนี้มีรูปเต็ม ๆ อยู่ในหนังสือข่าวรายงานศพและหนังสืออานามสยามยุทธ์ (ภาพจากหนังสือ "พระบรมราชประวัติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้ง 5 รัชกาล กรุงรัตนโกสินทร์") สมบัติส่วนตัวของผู้เขียน

เกือกกุลเพื่อนมนุษย์

นายกุหลาบนี้ชื่อ

ยลร่างซำรดไว

รับเป็ดวิหคไช

เปรียบประจูดวงแก้ว

ใช้จิตรจิตโลกกล้า

แก่มากกลัวเร็วตาย

เฉลี่ยทรัพย์สินเปลี่ยนมือขาย

อุตสาที่เรียมเรียบคัน

ชาติไทย

เดือนแล้ว

คู่เพื่อน มนุษย์นา

ประดิษฐ์ให้สว่างเห็น

ทรัพย์สินหลาย เลขพอ

รับรับ

พอยืด ยาวนา

เลือกถ้วนนิติสาร

ตัวอย่างส่วนหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงอุดมการณ์อันน่ายกย่องของ ก.ศ.ร. กุหลาบ ก.ศ.ร. กุหลาบได้ประกาศอุดมการณ์ของตัวไว้หลายแห่ง (ภาพจากหนังสือ "พระบรมราชประวัติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้ง 5 รัชกาล กรุงรัตนโกสินทร์")

หนังสือช่วยงานศพจบลงด้วยเรื่องงานบวชของนายชาย ไม่มีความอื่นใดมาต่อท้ายอีก เป็นอันจบ
ประวัติโดยพิสดารของ ก.ศ.ร. กุหลาบ ฉบับ พ.ศ. 2444 นอกจากรูป ก.ศ.ร. กุหลาบทำวแซนแล้ว ไม่มีรูปประกอบ
อื่น ๆ

ผู้เขียนได้อ่านหนังสือช่วยของ ก.ศ.ร. กุหลาบ ไปอย่างเพลิดเพลิน มีทุกข์แทรกอยู่เป็นระยะ ๆ
ก็แต่ที่ต้องนั่งคัดลอกข้อความลงสมุดเท่านั้น (หนังสือเก่าเล่มนี้ห้ามถ่ายเอกสารเพื่อกันชำรุด) วิธีคัดลอก ที่แรกคัด
หมดทุกตัวอักษรเพื่อให้ได้ความสมบูรณ์ แต่เนื่องจากมีเวลาไปกันคว้น้อย หนังสือหนา 132 หน้ามิใช่ของเล่น
ที่สุดก็ต้องเร่งคัดเอาแต่ที่จำเป็น ตอนไหนที่ยังไม่จำเป็นก็ต้องเว้นบรรทัดเอาไว้ ค่อยไปกั้เติมวันหลัง ที่นำมา
เขียนเล่าได้ครึ่งก็เพราะสรุปเป็นหัวข้อ ๆ ตรงที่เว้นว่างมาทุกกระยะ พอหมดเวลาเขาปิดห้องสมุดก็พอจบเล่มพอดี
ก็ได้แต่หวังว่า สักวันหนึ่งจะได้ไปกั้ความมาให้ครบ หรือไม่ก็รอให้จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้ทำโครงการค่อ
อายุหนังสือเก่าเล่มสำคัญ ๆ เท่านั้น เรื่องค่ออายุหนังสือเก่านี้ จะต้องพูดกันยืดยาว ต้องไว้คอยู่ในโอกาสอื่นต่อไป
ผู้เขียนขอให้วิญญานของ ก.ศ.ร. กุหลาบ ผู้มีพลังและศรัทธาอันมหาศาลได้ลัดจิตให้เราได้เล็งเห็นถึงความสำคัญ
แห่งการอนุรักษ์ เผยแพร่หนังสือหายากจนเกิดเป็นงานขึ้นมาสำเร็จเทอญ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย